

viin kyselyihin vastaa Venäjällä vain noin 5–10 % tavoitelluista vastaajista, kyselyissä ovat yliedustettuina sodan ja Putinin hallinnon kannattajat. Tämän argumentin mukaan suurin osa hyökkäyssodan vastustajista jättäisi vastaamatta kyselyihin ”väärän” vastauksen antamisen pelossa ja näin ollen sodan kannatus olisi todellisuudessa huomattavasti matalampaa. McGlynn pitää tätä kuitenkin epätodennäköisenä selityksenä hyökkäyssodan suosiolle Venäjällä, koska näillä kriteereillä monissa demokraattisissa yhteiskunnissakin tehtävät kyselyt olisivat epäedustavia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa puhelinkyselyiden vastausprosentit ovat olleet laskussa pitkään ja ovat tätä nykyä samaa luokkaa Venäjällä tehtävien puhelinkyselyiden kanssa, eli noin 5–10 %. Lisäksi hän huomauttaa, että hyökkäyssotia on kannatettu laajasti myös demokraattisissa yhteiskunnissa: esimerkiksi enemmistö yhdysvaltalaisista ja briteistä tuki vuonna 2003 alkanutta Irakin sotaa. Toinen mielenkiintoinen näkemys on McGlynnin argumentti Venäjän propagandan toimintaympäristöstä. Yleisen käsityksen mukaan Kremlillä on tiukka kontrolli Venäjän massamediaista. McGlynn kuitenkin esittää Venäjän propagandakanavien olevan riippuvaisia niiden tuottaman sisällön suosiosta. Esimerkiksi koronapandemian aikana Kremlin aloittamasta rokotuskampanjasta huolimatta venäläiset olivat haluttomia ottamaan rokotetta, mutta Ukrainaa koskevan viestinnän kohdalla vastaavaa kriittisyyttä ei ollut. McGlynnin mukaan syy on se, että ”monet venäläiset ovat halunneet kuulla Kremlin ’Ukraina-tarinan’ vuodesta 2014 lähtien” (s. 111).

Hienoisenä kritiikkinä McGlynnin teosta kohtaan voisi mainita vertailevan näkökulman puutteen. Vaikka teos käsittelee nimenomaan venäläisten kannatusta hyökkäyssodalle, on esimerkiksi yhdysvaltalaisien kannatusta Yhdysvaltojen hyökkäyssodalle Irakiin tutkittu melko runsaastikin. Näiden sotien kannatuksen dynamiikassa on ainakin pintapuolisesti monia yhtymäkohtia, kuten tiedonlähteiden merkittävä vaikutus sodan kannatukseen ja vastustukseen. Yhtäältä mielenosoitusten vähäisyyden ja sodan kannatusta mittaavien kyselyiden epäluotavuuden osalta olisi voinut mainita vertailukohtana Iranin, jossa erittäin autoritaarisesta ja kovaotteisesta hallinnosta huolimatta on ollut viime vuosina valtavia hallinnonvastaisia mielenosoituksia ja mielipidekyselyiden mukaan enemmistö väestöstä haluaisi vaihtaa nykyhallinnon. Pienimuotoisen vertailevan näkökulman sisällyttäminen olisi tuonut lisää uskottavuutta McGlynnin argumenttien tueksi.

Tästä huolimatta McGlynnin teos tarjoaa kattavan yleiskatsauksen hyökkäyssodan taustoista sekä etenkin siihen liittyvistä narratiiveista. Kirja on lähteistetty kattavasti ja lukijaystävällisesti, minkä vuoksi teos toimii myös hyvänä haku-teoksena aiheeseen liittyvään keskusteluun ja tutkimukseen. *Venäjän sotaa* voikin suositella luettavaksi kaikille Ukrainan sodan taustoista kiinnostuneille ja se tulee toimimaan jonkinlaisena perusteoksena aihepiiriin tulevassa tutkimuksessa.

Eemil Mitikka
Helsingin yliopisto

Muinais-Venäjän myyteistä ja Itä-Euroopan valtaverkostoista

Jukka Korpela: *Muinais-Venäjän myytti. Kiovan Rus, Ukraina ja vanhan Venäjän historia.* Helsinki: Gaudeamus, 2023. 318 s. ISBN 9789523452084.

Professori Jukka Korpelan viime vuonna ilmestynyt teos *Muinais-Venäjän myytti* on kokeneen tutkijan syväluotaus Itä-Euroopan keskiaikaan sekä varhaiseen uuteen aikaan, jonka tuntemus on aina ajankohtaista Venäjältä ja sen poliittisista myyteistä kiinnostuneille. Myytit eli vakiintuneet uskomukset ovat nykyisessä länsimaaisessa korkea- ja populaarikulttuurissa usein kriittisen tarkastelun kohteina ja niiden purkamista tavoitellaan niin akateemisessa tutkimuksessa kuin

viihdeohjelmissakin, vaikka tilalle tuleekin uusia. Venäjällä kuitenkin ikivanhoista myyteistä pidetään kiinni. Toki uusiakin määrätietoisesti viljellään vuosisataisen perinteen mukaan palvelemaan valtion tarpeita sekä kotikentällä että maailmalla. Jatkumo 800-luvulle ja nykyisen Ukrainan seuduille ulottuvista muinaisajoista nykypäivään on ollut Moskovan historiosofian ja myyttipolitiikan kestävämpiä ja merkittävimpiä piirteitä.

Teoksessaan Korpela vie lukijaa aikamatkalle pitkin Dnepriä ja Volgaa nyky-Venäjän kansallisen myyttimaiseman alkulähteille. Sen keskiössä ovat muuttuvat tarinat itäslaavilaisten maakuntien keskinäisistä valtakamppailuista ja

vaihtelevista suhteista katoliseen ja ortodoksiseseen Eurooppaan, sekä Euraasian turkkilais-islamilaisiin aroihin. Tapahtumien ja henkilöiden, kuten Rusin kasteen ja ruhtinas Aleksandr Nevskin, merkityksen tulkinnalla Moskovan ja Pietarin hallitsijat ovat vuosisatojen mittaan johdonmukaisesti rakentaneet myytinomaisia kuvia ja kertomuksia valtiostaan. Myyttien avulla ja niin kutsutussa sinfoniassa kirkon kanssa nyky-Venäjä ja sen edeltäjät ovat oikeuttaneet valtaansa Itä-Euroopassa sekä erityisasemaansa maailmalla. Korpela näkee, että niiden voimalla se on julistanut itseään tuhatvuotiseksi yhtenäiseksi kokonaisuudeksi ja oikeauskoiseksi valtakunnaksi – Kiovan, Jerusalemin ja ennen kaikkea Rooman perilliseksi – joka omissa silmissään universaalina imperiumina kantaa pelastussanomaa maailmalle.

Tämä myytteihin perustuva käsitys Venäjstä on vaihtelevin määrin onnistunut saamaan jalansijaa myös sen ulkopuolella. Lännessäkin jotkut uskovat Moskovan väitteisiin Venäjän ja Ukrainan yhteenkuuluvuudesta, jota perustellaan tarinoilla muinaisesta Rusista tai ”Venäjänmaasta” Karpaateilta Uralille. Moni konservatiivi puolestaan näkee Vladimir Putinissa ja hallinnossaan ”perinteisten” arvojen viimeisen linnakkeen. Korpela lähtee purkamaan näitä ristiriitoja vuotavia rakenteita analysoimalla kriittisesti Venäjän perustuskertomusten lähteitä historiallisissa konteksteissaan sekä paljastamalla niiden takana olevien kilpailevien maallisten ja uskonnollisten valtaverkostojen pyrkimyksiä. Tässä Korpela kääntyy useasti venäläisen tutkijan Andrei Dvornitsenkon edustaman tutkimussuunnan puoleen. Sen kehyksessä Rus nähdään *obštsinujen* eli yhteisöjen arvojärjestyksenä, joka muodostuu keskenään riippuvaisista hallitsijoista ja paikallisista asukkaista. Olisi kuitenkin hyvä nähdä hieman enemmän vuoropuhelua venäläisen tutkimuksen, esimerkiksi Igor Danilevskin tuotannon kanssa. Niin kutsuttu *Kertomus meneistä ajoista*, joka on Rusin historian tärkein lähde ja Korpelan teoksen keskeisimpiä aiheita, on Danilevskin erityisalaa, ja häntä pidetään johtavana asiantuntijana siihen liittyvissä kysymyksissä.

Monin tavoin Korpelan *Muinais-Venäjän myytti* jatkaa työtä, jonka hän aloitti vuosituhannen vaihteessa ilmestyneessä laaja-aiheisessa, mutta tehokkaan tiiviissä teoksessaan *Itä-Euroopan historia keskiajalta 1700-luvulle*. Kirjoja yhdistää aika- ja alueellisten puitteiden lisäksi lähestymistapa, jossa korostuvat Itä-Euroopan mahtisukujen valtaverkostojen ja kirkkojen merkitys. Valtiot, lainsäädännöt ja rajat meille

tutussa muodossaan ovat varsin uusia ilmiöitä. Korpelan tuotanto paljastaa, miten keskiaikaista Itä-Euroopan poliittista maisemaa määrittivät etupäässä niin hallitsijoiden seurueet ja suku-yhteydet, uskonnot ja tavat, sotavoimat kuin verotuspiiritkin. Myös idän ja lännen pesäero Euroopassa, sekä läntisen uskonnollisen ja maallisen sivistyksen laajentaminen ovat keskeisimpiä aiheita kummassakin kirjassa.

Uudessa teoksessaan Korpela syventyy kuitenkin ennen kaikkea nykyisen Ukrainan ja Euroopan puoleisen Venäjän alueiden historiaan. Tutkija ottaa käsittelyyn aikakauden, joka ulottuu varhaisesta slaavilaisesta asutuksesta ja ruhtinas Rurikista aina keisari Pietari Suureen. Siinä missä edellisestä hallitsijasta tiedetään varsin vähän, jälkimmäisen olemassaoloa todistaa muun muassa Nevajoelle rakennettu imperiumin pääkaupunki. Yhtä kaikki kumpikin on Venäjällä myyttien ympäröimiä, samoin kuin heitä jakava kahdeksan vuosisataa. Tuona aikana nykyinen venäläinen ja ukrainalainen kulttuuri alkoivat muotoutua erityispiirteineen, joissa eri määrin ja muodoin esiintyy vaikutteita niin ”kreikkalaisesta” ja ”latinalaisesta” Euroopasta, kuin turkkilaisvaltaisista aroista ja islamilaisesta maailmasta.

Pietarin Suureen Korpela myös yhdistää nyky-Venäjän varsinaisen alun, mikä toimii luontevana ajallisena rajoitteena teoksen aiheelle. Myös ensimmäinen ajatus varsinaisesta valtiosta Venäjällä löytyy kirjailijan mukaan vasta Pietarin isän Aleksei Mihailovitšin uudistuksista. Rurikiin puolestaan liittyy myöhemmin muodostunut käsitys itäslaavilaisten ruhtinaiden yhtenäisestä Rurikovitšien tai Rurikien hallitsijasuvusta. Korpela kuitenkin näyttää, että kansainvälisten avioliittojen, sukuhaarojen omien vaikutuspiirien vakiintumisen ja ulkopuolisten paineiden myötä Rurikin jälkeläisten maailma pirstoutui keskenään kilpaileviksi ja omaleimaisiksi alueiksi melko pian suuruhtinas Jaroslav Viisaan jälkeen 1100-luvulla. Jopa ”Rusin kastaja” suuruhtinas Vladimir tai Volodymyr Pyhä, joka on sekä Venäjän että Ukrainan kansallisten myyttimaisemien keskeisimpiä hahmoja, unohdetaan myöhemmin kun itäslaavilaiset maakunnat kehittyvät erilleen ja Kiova jää syrjään.

Muistilla ja muistamisella onkin keskeinen rooli myyttien kannalta. Koska suurin osa itäslaavilaisista keskiaikaisista lähteistä oli uskonnollisia, ortodoksikirkkoa voi pitää aikakauden merkittävimpänä historia- ja maistipoliittisena instituutiona, jonka asema vahvistui Moskova-johtoisella koillisella alueella. Myös eskatologinen käsitys Moskovasta ”kolmantena Roomana”

oli kirkon käsialaa. Tässä Korpelan olisi kuitenkin oleellista mainita, että jo Konstantinopolin ensimmäisen valloituksen jälkimainingeissa 1200-luvulla samankaltainen oppi syntyi ja vakiintui Bulgariassa. Sielläkin kirkon voimin bulgarialaiset hallitsijat vuosisatoja ennen Moskovaa ryhtyivät esittämään pääkaupunkiaan Tärnovoa uutena ”Tsargradina”, oikeauskoisen maailman pääkaupunkina. Moni merkittävä ilmiö, joka nähdään venäläisenä erikoisuutena osoittautuu usein vain osaksi suurempaa ja vanhempaa kulttuurista perinnettä, kuten Korpela useassa kohtaa näyttääkin. Muuttuvan kirkollisen kronikkakerronnan avulla syntyi myös itse käsitys ja kuva venäläisestä maasta. Kirkko palveli siinä sekä ruhtinaan että sen omia intressejään. Vaikka Moskovan suurruhtinaat ja tsaarit eri keinoin rakensivatkin valtakunnan, jonka me tunnemme Venäjänä, Korpela korostaa, että juuri ortodoksinen kirkko ja ennen kaikkea sen luostarit itäslaavilaisilla mailla edistivät yhtenäisen venäläisyyden tunnetta kansan keskuudessa. Tämä venäläisen ortodoksinen kirkon tehtävä eli

venäläisyyden vahvistaminen on näkyvä osa sen toimintaa valtion palveluksessa tänäkin päivänä.

Jukka Korpelan *Muinais-Venäjän myytti* on sujuva ja mukaansatempaava matka venäläisen kansallisen myyttimaiseman juurille, joka auttaa ymmärtämään tiettyjä piirteitä Moskovan politiikassa ja retoriikassa. Kirjan asiantuntevaa kertomusta on pääosin ilo, mutta ajoittain myös haastavaa lukea. Etenkin turkkilaisten kansojen ja valtakuntien kirjoja olisi hyvä käsitellä hieman johdonmukaisemmin ja perusteellisemmin, kun useissa kohdissa niiden edustajat ilmestyvät ja häipyvät, sekä tulevat toistensa tilalle ilman sen tarkempia selityksiä, vaikka niillä on hyvinkin merkittävä asema Venäjän historiassa ja sen myyteissä. Tämä saattaa aiheuttaa vaikeuksia vähemmän perehtyneelle lukijalle, joka tulee kuitenkin varmasti nauttimaan monipuolisesta katsauksesta Venäjän muinaisuuteen. Sen tuntemus on nyt hyvin ajankohtaista.

Pavel Petrov